DATE NOI PRIVIND CREAȚIA PLASTICĂ A DOMNIȚEI ILEANA A ROMÂNIEI*

de RUXANDA BELDIMAN

Linia şi forma unui obraz sunt, din punct de vedere mecanic, uşor de imitat; dar expresia unui caracter nu se poate obține decât prin răbdare de spirit şi concentrată observație.

Olga Greceanu[1]

Abstract

Princess Ileana of Romania, archduchess of Austria (1909-1991) was the daughter of King Ferdinand and Queen Marie of Romania. Her mother used to be a painter in her youth and a supporter of *Tinerimea Artistică* – artistic movement (starting with 1902) promoting the regeneration of Romanian art and encouraging the Romanian society to invest in national art. Princess Ileana showed as well, as a teenager, a special interest for art and started to take with 18 years drawing lessons with Jean Al. Steriadi (1880-1956) and sculpture classes with Ion Jalea (1887-1983), both prominent figures in Romanian art. Her preffered techniques where bronze and carved stone. During her lifetime she participated in two exhibitions, both in Bucharest – the first one in 1930 together with other students of Steriadi and Jalea and the second in 1932 with her sister Elisabeta Queen of Greece. She used to work on portraits, where the melancolic expression of the figures stands out, showing the authors major prefference for a language with simbolistic accents. Other topics Princess Ileana used to favour were small statues of feminine figures, mostly nudes, showing a special interest in the essence of forms.

With her interest in art, her exchange of ideas with Steriadi and Jalea, Princess Ileana became on the one hand connected to interwar Romanian artistic moovement, beeing sensible to contemporary artistic language, and on the other hand part of the feminine artistic movement.

Keywords: Princess Ileana of Romania, *Tinerimea Artistică*, drawing and sculpture lessons, interwar Romanian artistic movement.

Articolul de față îşi propune să aducă la lumină profilul artistic al Prințesei Ileana a României (1909-1991)[2], fiica regelui Ferdinand (1854-1927) şi a Reginei Maria (1875-

---

* Articolul de față reprezintă o variantă completată a comunicării omonime susținute în cadrul sesiunii ştiințifice *Arhiva vie: În jurul donației istoricului de artă Barbu Brezeanu* (decembrie 2010) a Secției de artă modernă şi contemporană, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu".

[1] Olga Greceanu, *Specificul național în pictură*, tiparul „Cartea Românească", Bucureşti 1939, p. 50-51.

[2] Ileana Principesă a României, arhiducesă de Habsburg, Maica Alexandra (1909-1991). Este fiica Reginei Maria şi a Regelui Ferdinand. A fost soția lui Anton arhiduce de Habsburg şi ulterior a doctorului Ştefan Issărescu. În 1927 a devenit prima femeie ofițer de marină din România; este activă în fondarea mişcării de cercetaşe şi devine soră de cruce roşie în al Doilea Război Mondial în zona Bran-Braşov. În anul 1961 se călugăreşte şi ulterior în 1967 fondează aşezământul monahal *The orthodox monastery of the Transfiguration*, Elwood City, SUA. Este autoarea volumelor: *I live again*, New York 1952 şi *The Hospital of the Queen's heart*, New York 1954. Vezi şi Jean-Paul Besse, *Ileana l'archiduchesse voilé*, Paris, 2010.

STUDII ŞI CERCET. IST. ART., ARTĂ PLASTICĂ, serie nouă, tom 1 (45), p. 159–175, Bucureşti, 2011

1938). Este vorba despre lucrări de sculptură identificate în muzee[3] precum şi într-o serie de periodice interbelice (*Adevărul literar şi artistic*[4], *Ilustraţiunea română* etc.)

O preţioasă sursă pentru mine au fost amintirile doamnelor Mioara Goilav şi Ala Jalea-Popa, precum şi relatările domnului Mihai Oroveanu, fiicele şi respectiv nepotul sculptorului Ion Jalea, care au avut generozitatea să îmi comunice o serie de informarţii relative la sculptorul Jalea ca profesor de modelaj al Principesei Ileana.

Exegeţii şi biografii lui Ion Jalea nu fac referire la acest episod al carierei sale de profesor, pe de o parte datorită contextului ideologic şi politic al anilor 1950-1960[5], pe de altă parte, este cert că istoricii de artă nu au fost preocupaţi de un asemenea interludiu biografic, legat de formaţia artistică a unor diletanţi, fie aceştia chiar persoane publice.

Consider că tema acestui articol completează prin câteva accente tabloul vieţii noastre artistice din perioada interbelică. La activitatea desfăşurată de *artistele pictoriţe şi sculptoriţe* ale epocii, cărora le-au fost dedicate o serie de studii[6], putem adăuga preocupările în domeniul creaţiei plastice ale unor reprezentante din Familia regală a României. Dacă lucrările Reginei Maria au constituit în ultima perioadă subiect de studiu, sculpturile fiicelor ei, Ileana a României şi Maria a Iugoslaviei, sunt practic necunoscute.

EXEMPLUL FAMILIAL – REGINA MARIA A ROMÂNIEI

Până la căsătoria cu arhiducele Anton de Habsburg (1931), imaginea publică a Domniţei Ileana a fost adesea asociată cu cea a Reginei Maria[7]. De altfel mamă şi fiică împărtăşeau interesul pentru artele plastice, construcţiile şi amenajarea reşedinţelor regale (Copăceni, Scroviştea, Poeni, dar mai ales pentru Bran şi Balcic)[8]. Ambele au practicat pictura şi sculptura[9], dar Principesa Ileana s-a exprimat cu predilecţie în sculptură. Fiecare a avut însă traiectoria ei stilistică, tributară personalităţii proprii şi contextului istorico-artistic al epocii. La început de secol XX, Prinţesa Maria se exprima printr-un desen cu valenţe decorative în spirit Art Nouveau în acuarele pe pergament, pe hârtie, pe lemn[10]. Fiica ei Ileana este mai aproape de o viziune realistă împletită cu clasicismul modern al epocii interbelice.

În familiile regale ale epocii, inclusiv cele înrudite cu Familia Regală română, instrucţia artistică în care se punea accent cu precădere pe funcţia ordonatoare a desenului făcea parte din educaţia tradiţională[11].

---

[3] Muzeul Castel Bran, Muzeul Naţional de Artă al României, Muzeul Naţional de Istorie a României.

[4] Mulţumesc domnului Petre Oprea pentru semnalarea acestei referinţe.

[5] Petru Comarnescu, *Ion Jalea*, Bucureşti, 1962.

[6] Elena Mateescu, *Grupări artistice feminine şi unele aspecte ale graficii româneşti interbelice*, în SCIA, AP, XXVI (1979), p. 53-88; Gheorghe Vida, *Nina Arbore*, 2005; Ioana Cristea, Aura Popescu, *Doamnele artelor frumoase româneşti afirmate interbelic*, 2004; *Femei pictori de altădată* / Olga Greceanu, traducere din limba franceză, introducere şi note de Sanda Mihăescu-Cîrsteanu; postfaţă Adina Nanu, Bucureşti, 2009.

[7] *Pe lângă că eram mamă şi fiică, în relaţia noastră eram şi prietene, şi ceva şi mai mult aveam aceleaşi gusturi şi idei, aceleaşi idealuri.* Ileana Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*. ed. 4. Traducere din engleză de Agra Baroti-Gheorghe. Prefaţă de Al. Paleologu, Bucureşti, 2010, p. 214.

[8] Preocuparea pentru decoraţiuni interioare va fi statornică şi se va regăsi în amenajările reşedinţelor sale din Austria şi ulterior în Statele Unite. [...] *luxul de a lucra la proiecte nu neapărat necesare, dar fascinante, pentru înfrumuseţarea castelului şi a grădinilor* [...]. *Ibidem*, p. 19-20, 50.

[9] Principesa Maria a luat lecţii de sculptură cu Oscar Spaethe. Adriana Şotropa*, Visuri şi himere. Ecouri simboliste în sculptura românească modernă*, Bucureşti, 2009, p. 104, citează pe Ioan Massof, *Cu Oscar Spaethe despre el şi despre alţii*, în *Rampa*, nr. 3 922, 16 februarie 1931, p. 3.

[10] Ne referim la rame pictate în tehnica acuarelei ce încadrează lucrările proprii (acuarele), fotografii de familie etc. Asemenea piese se păstrează în colecţiile Muzeului Naţional Peleş, câteva exemplare au fost expuse în cadrul expoziţiei *Regina Maria şi stilul Art Nouveau*, Muzeul Naţional Peleş, 2000.

[11] Cu multe decenii în urmă Ferdinand de Saxa Coburg (1816-1885), rege consort al Portugaliei (străbunicul patern al Domniţei Ileana) s-a exprimat de predilecţie în genul portretului, practicând gravura în

Bunicul Reginei Maria, prinţul consort Albert al Marii Britanii (1819-1861) cultivase arte precum pictura, acuarela, gravura, arhitectura, el însuşi concepea – în gust romantic şi italienizant – desenând decorul propriilor apartamente de la Buckingham Palace, precum şi din celelalte reşedinţe, Osborne, Balmoral etc. [12]

Dar exemplul cel mai apropiat pentru principesa moştenitoare a României l-a constituit desigur cazul patronajului coloniei artistice de la Darmstadt (arhitectură şi decoraţiuni interioare) asumat de rudele ei apropiate, marele duce Ernst Ludwig de Hessen-Darmatadt (1858-1937) şi Victoria Melita (1876-1936), sora Mariei, ea însăşi acuarelistă[13].

Principesa moştenitoare Maria a fost preocupată până la Primul Război Mondial de variate domenii artistice: pictură, fotografie – cu reveniri în culoare asupra fotografiei –, tehnica pirogravurii, decoraţie interioară. A conceput proiecte pentru piese de mobilier[14] şi amenajări interioare în stil Art Nouveau cu influenţe de sorginte anglo-saxonă şi celto-scandinavă pentru palatul Cotroceni şi castelele Foişor şi Pelişor, aspecte analizate de cercetătoarea britanică Shona Kallestrup[15] (2006) şi de Marian Constantin (2007)[16].

În tinereţe, către 1900, Principesa Maria se specializase la Sigmaringen în tehnica acuarelei cu Ruth Mercier (1882-1915), pictoriţă franceză de origine elveţiană, artist ce făcea parte din anturajul curţii princiare a Antoniei şi a lui Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, părinţii lui Ferdinand[17].

La prima expoziţie a *Tinerimii Artistice* (1902), al cărui patronaj şi-l asumase, îndemnată de Oscar Spaethe[18], prezenţa lucrărilor principesei moştenitoare alături de Ştefan Luchian, Gheorghe Petraşcu, Nicolae Vermont, Constantin Artachino, Ipolit Strâmbu, susţinea demersul unor tineri artişti profesionişti care promovau o artă nouă.

Maria era desigur o pictoriţă diletantă prin poziţia sa în ierarhia Statului şi a Familiei Regale încerca prin lucrările sale, ca şi prin achiziţiile făcute în expoziţii (Ştefan Popescu, Artur Verona, Kimon Loghi etc.), să încurajeze gustul colecţionarilor pentru şcoala românească de pictură[19]. Studiul lui Marian Constantin ce deschide catalogul expoziţiei centenare a *Tinerimii Artistice* (2001) discută în detaliu aceste aspecte[20].

---

tehnicile acvaforte şi dălţiţă, ca şi modelajul şi ceramica. Vezi Palacio Nacional de Ajuda, *D. Luis I, duque do Porto e rei de Portugal*, Lisboa 1990.

[12] Pentru aceste aspecte vezi şi Her Royal Highness The Duchess of York and Benita Stroney, *Victoria and Albert a life at Osborne House*, New York 1991.

[13] Michael John Sullivan, *A Fatal Passion: The Story of the Uncrowned Last Empress of Russia,* Random House, 1997.

[14] În arhiva de planuri a Muzeului Naţional Peleş se păstrează o schiţă pentru un suport de scrisori. În expunerea permanentă a Castelului Pelişor pot fi văzute garnituri de mobilier în stil neobizantin executate după desene ale Principesei moştenitoare Maria, în atelierele de la Sinaia (către 1899-1900),.

[15] Shona Kallestrup, *Art and Design in Romania 1866-1827. Local and International Aspects of the Search of National Expression,* Colorado 2006.

[16] Marian Constantin, *Palate şi colibe regale din România. Arhitectura şi decoraţia interioară în slujba monarhiei,* Bucureşti 2007.

[17] Maria Regina României, *Povestea vieţii mele*, Iaşi 1993 p. 125-126.

Ruth Mercier s-a specializat în peisaje cu tematică urbană şi flori folosind cu precădere tehnicile uleiului şi acuarela. Expune între 1885-1912 în special la Salon des Artistes la Paris şi la Londra la mai multe galerii, între care Royal Academy şi the Royal Institute of Painters. În 1885 primeşte o menţiune onorabilă la Salon des Artistes şi medalia de bronz la Expoziţia Universală de la 1900. vezi E. Bénézit*: Dictionnaire critique et docummentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tout les temps et de tout les pays par un groupe d'ecrivains spécialistes français et étranger*. Nouvelle édition. Tome sixième, Paris 1966, p. 66.

[18] Oscar Spaethe a fost cel care a sfătuit-o o pe Principesa Maria să preia înaltul patronaj al *Societăţii Tinerimea Artistică*. vezi Şotropa*, op. cit.,* p. 104; Maria Regina României, *op. cit*., 1991, p. 130.

[19] Petre Oprea, *Artişti participanţi la expoziţiile Societăţii Tinerimii Artistice 1902-1947*, Bucureşti 2006. Autorul indică şi prezenţa Principesei Maria în cadrul expoziţiilor.

[20] Marian Constantin, introducere la catalogul expoziţiei *Buni artişti, buni camarazi. Centenar Tinerimea Artistică*, Muzeul Naţional Cotroceni, 18 mai – 30 iunie, Bucureşti 2001, p. 2-7.

PROFESORII DE DESEN ŞI MODELAJ AI DOMNIȚEI ILEANA

Domnița Ileana a urmat către sfârşitul anilor 1920 lecții de desen cu Jean Al. Steriadi (1880-1956) şi de sculptură cu Ion Jalea (1887-1983). Cooptarea acestor artişti de prestigiu în rândul profesorilor regali se datora nu doar poziției lor în areopagul artistic, ci şi legăturilor private ale acestora cu Familia Regală, căci Jean Al. Steriadi era fiul lui Alexandru Steriadi, Mareşal al Palatului la Curtea Regelui Carol I.

Ion Jalea la rândul său era cunoscut suveranilor încă din timpul Primului Război Mondial.[21] El avea să devină vecinul domeniului regal în localitatea Copăceni (județul Ilfov), în apropiere de Bucureşti, unde, la începutul anilor 1930, îşi construise o casă-atelier în stil neoromânesc proiectată de el însuşi. În anii ce au urmat marelui război, în întâlnirile dintre regină şi Ion Jalea se abordau cu precădere subiecte ce tratau viața artistică românească, artele plastice, amenajările de grădini etc.

Regina Maria era interesată de opera sculptorului, iar jurnalele proprii consemnează prezența ei în expozițiile în care era prezent Jalea, de asemenea vizitele în atelierul acestuia.

Prima referire, în *Însemnările zilnice*, la Ion Jalea datează din 23 decembrie 1922: *M-am dus la deschiderea expoziției lui Jalea şi Stoenescu*. [...]. *În ce-l priveşte pe Jalea, desigur că, deşi şi-a pierdut brațul stâng, în timpul războiului, el este cu adevărat un mare şi satisfăcător artist. Eu chiar am găsit un bust splendid sau, mai degrabă, o efigie în marmură a unei fete, pe care am cumpărat-o ca dar pentru Maiestatea Sa*[22].

Trei ani mai târziu, într-o însemnare din 27 martie 1926 este consemnată şi o vizită la atelier: *M-am dus să-l văd pe Jalea, lucrând la portretul lui Mihai sau mai curând la bustul lui*[23].

Având în vedere aprecierea de care se bucura sculptorul Jalea pe lângă regină, putem afirma că alegerea acestuia drept profesor de modelaj al Domniței Ileana s-a făcut la sugestia expresă a Mariei.

Spre deosebire de surorile sale Elisabeta (1894-1956, viitoare regină a Greciei) şi Maria (1900-1961), care va deveni eleva lui Ivan Mestrovici, către 1920-1930, în perioada în care este regină a Iugoslaviei, Ileana a demonstrat încă din perioada adolescenței un interes particular pentru sculptură: *Îmi petreceam timpul liber în alte feluri: învățând* […] *despre pictură şi sculptură*, avea să afirme ulterior în memorii[24].

LECȚIILE DE MODELAJ CU ION JALEA

Către 1927-1928, Ion Jalea lucrează la un portret al tinerei principese (fig. 1) pe care avea să îl expună la Salonul Oficial din 1928, un bust în ipsos a cărui imagine ni s-a păstrat în paginile catalogului[25]. Artistul are drept model pe propria sa elevă a cărei alură

[21] Când Ion Jalea a fost rănit (1917), pierzându-şi un braț în timpul Primului Război Mondial, Regina Maria i-a pus la dispoziție un vagon de tren sanitar, pentru a se putea deplasa la Iaşi spre a fi îngrijit într-un spital. Informație provenind de la doamnele Mioara Goilav şi Ala Jalea-Popa, noiembrie 2010.

Convalescența are loc în spitalele *Regina Maria* de la Ghidigeni şi la Iaşi. Pentru faptele sale de arme i se conferă cu decretul nr. 909 din 19 aprilie 1918, ordinul „Coroana României" cu spade în grad de cavaler şi „Crucea de război franceză". Vezi Florica Cruceru, *Artişti dobrogeni*, Constanța, 2005, p. 240.

[22] Maria Regina României, *Însemnări zilnice* (1 ianuarie – 31 decembrie 1922), volumul IV, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu. Îngrijire ediție, introducere şi note de Vasilie Arimia, Bucureşti, 2005, p. 395-396. Este vorba după toate probabilitățile despre lucrarea *Cap de fată*, marmură, MNAR, inv. 481/ 7127.

[23] Maria Regina României, *Însemnări zilnice* (1 ianuarie – 31 decembrie 1926), volumul VIII, traducere de Sanda Ileana Racoviceanu. Îngrijire de ediție, Cuvânt înainte şi note de Vasilie Arimia, Bucureşti, 2010, p. 93. Lucrarea va fi expusă la Salonul Oficial din 1928 cu titlul: *Portretul Regelui Mihai*, poz. 226, vezi Ministerul Artelor, *Salonul Oficial,* 1928, Bucureşti, poz. 226, p. 24 (fără ilustrație).

[24] Ileana Principesă de România, *op. cit*., p. 17.

[25] Ministerul Artelor, *op. cit*., poz. 227, p. 24, il. [36], p. [70]. Portretul este amintit de Florica Cruceru, fără însă a specifica titlul lucrării. Vezi Cruceru, *op. cit*., p. 241.

adolescentină şi nu lipsită de prestanţă o încadrează în schema busturilor florentine din Quattrocento. Printr-un exerciţiu de stil, sculptorul adaptează limbajul clasicismului modern, dar şi al observaţiei realiste pentru chip, la o formulă compoziţională consacrată.

Fig. 1. Ion Jalea, *Portretul Prinţesei Ileana*, ipsos, 1928,
Ministerul Artelor, *Salonul Oficial 1928*, poz. 227, p. 24, il. [36], p. [70].

Probabil în aceeaşi perioadă, la vârsta de 18 ani, Principesa Ileana va începe, sub îndrumarea sculptorul român, un ciclu de lecţii particulare de modelaj. Acestea se desfăşurau, de cele mai multe ori în atelierul bucureştean al lui Jalea, situat în strada Frumoasa nr. 40. Temele principale de studiu erau portretul şi nudul. Se lucra după model. Jalea aprecia o anume îndemânare a elevei sale în construcţia formei şi în modelarea lutului. Şedinţele de lucru nu aveau însă drept scop transformarea elevei regale într-o sculptoriţă profesionistă.

În anul 1928 prinţesa călătoreşte în Germania şi Suedia, o parte din timp o petrece vizitând o serie de muzee, Residenz şi Alte Pinakothek, la München, Kaiser Friedrich Museum la Berlin[26].

Bibliografia recentă referitoare la Ion Jalea menţionează o serie de lucrări cu tematică regală: comenzile Familiei Regale a României (*Medalia jubiliară Semicentenarul Castelului Peleş*, bronz, 1933), a oraşului Constanţa (Monumentul *Carmen Sylva*, piatră, 1933) şi a Fundaţiei Universitare Regele Ferdinand Iaşi (*Regele Ferdinand*, bronz, 1938, distrusă). *Ibidem*, p. 242.

[26] Într-o corespondenţă către Regina Maria, Ileana scrie: *Today we went to see the Kaiser Friedrich Museum*. It *was most interesting.* ANIC, Fond Regina Maria, V 1179, p. 5.

În Suedia se oprește lângă Stockholm, la casa-atelier Millesgarden (devenită peste un deceniu casă-muzeu) a sculptorului Carl Milles (1875-1955), cea mai importantă personalitate a școlii naționale, unde o găsește pe pictorița Olga Milles (1874-1967), soția artistului, și are ocazia să admire lucrările maestrului implantate pe terasele grădinii. Incursiunea a putut să-i fie recomandată domniței, de către profesorul său de modelaj care îl va fi cunoscut probabil pe Milles (fost practician al lui Rodin), în ambianța atelierelor pariziene de sculptură, nu știm dacă ante 1916 sau în perioada 1919-1921 când Jalea s-a aflat la Paris[27]. Amintirea vizitei este consemnată într-o scrisoare adresată din această călătorie de Ileana, Reginei Maria:

Up to the last in Stockholm. I visited and saw some things. […]. *One of the most interesting was Milles' house and atelier. The garden* […] *its lovely terraces layd out for his statues which are wonderfully allthough I do not like them all.* […]. *Unhappilly he was not there himself*[28].

SCULPTURILE

Lucrările executate de Domnița Ileana între 1927 (prima lucrare datată, *Medalia comemorativă Regele Ferdinand*) și 1930, an în care participă pentru întâia oară la o expoziție de grup (*Cartea Românească*, luna februarie) sunt executate putem presupune sub atenta supraveghere a profesorului Ion Jalea.

Prin cercetări făcute în depozite de muzee și în Arhivele Naționale ale României am regăsit o serie de lucrări realizate de Principesa Ileana în intervalul 1927-1935. Toate acestea sunt datate. Am clasat cronologic medalii, plachete, busturi, figuri.

Cea mai timpurie lucrare identificată în colecția Muzeului Național de Istorie a României, este *Medalia comemorativă Regele Ferdinand* (cat.1; fig. 2).

La moartea tatălui său (20 iulie 1927), Ileana modelează sub impactul emoției, o plachetă comemorativă. Anatomia craniană și trăsăturile figurii emaciate de boală din efigia modelată de prințesă se regăsesc și în ultima fotografie a regelui (1927), amintită în memorii:

În camera mea de la Bran, ca și aici în dormitorul meu, din Noua Anglie, se află pe masă o fotografie a tatălui meu [...]. *Este ultima fotografie și îi arată bine profilul frumos, cu părul și barba ușor grizonate*[29].

Prezența semnăturii indică faptul că autoarea, în vârstă de 18 ani, aprecia această sculptură drept o lucrare realizată.

În monografia dedicată Domniței Ileana, istoricul Jean-Paul Besse citează o scrisoare din 1927 adresată de Ileana fratelui ei, Principele Carol: *Îmi petrec tot timpul liber la bordul vasului* [...]. *Pasiunea mea pentru mare crește pe zi ce trece*[30]. În același an urmase cursuri de navigație și obținuse brevetul de ofițer de marină, devenind proprietara unui mic vapor de croazieră botezat *Isprava*, care naviga pe Marea Neagră în special în raza golfului Balcic. În septembrie 1927, Principesa Ileana și echipajul ei au fost surprinși de o furtună puternică.

Spre amintirea acestei experiențe a conceput o plachetă (cat. 2; fig. 3) de formă dreptunghiulară (în aramă bătută) pe care este reprezentată silueta vaporului cu pânze, pe valuri, încadrată de inscripții ce evocă protagoniștii evenimentului și data când acesta s-a petrecut.

Din anul 1956 fostul muzeu *Kaiser Friedrich* își schimbă denumirea în *Wilhelm von Bode*.

[27] Cruceru, *op. cit.*, p. 240.

[28] ANIC, Fond Regina Maria, V 1179, p. 1 verso-2.

[29] Ileana Principesă de România, *op. cit.*, p. 145.

[30] Jean-Paul Besse, *Ileana l'archiduchesse voilé*, Paris 2010, p. 27. Traducere Ruxanda Beldiman.

Fig. 2. Medalia comemorativă *Regele Ferdinand,* bronz, 1927, foto col. Ruxanda Beldiman.

Fig. 3. Placheta *Balcic-Cavarna*, alamă, 1927, colecție particulară; foto Radu Dimancescu, *Balcicul si Branul copilariei mele*, http://balcic-si-bran.blogspot.com.

În februarie 1930, Principesa Ileana participă cu mai multe sculpturi la expoziția de grup a elevelor lui Jean Al. Steriadi şi Ion Jalea, deschisă în Sala Ileana de la Cartea Românească. Celelalte expozante sunt: Marioara Romalo, Cella Missirliu, Viorica Scodrea, Letiția Lucasievici, Zoe Golescu[31]. Era prima sa participare la o expoziție, va mai urma încă una. Domnița prezintă un portret masculin în piatră (cat. 5; fig. 5), restul pieselor fiind turnate în bronz.

O noutate ca viziune şi tehnică este portretul masculin în altorelief (cat. 5; fig. 5) ce se desprinde din fundalul „pictural” de piatră buceardată, după o formulă rodiniană, pătrunsă de câteva decenii în tipologia portretului sculptat. Această efigie ca şi cea în bronz *Portret de tânăr* (cat. 4; fig. 4) indică prin expresia melancolică a figurilor, preferința autoarei către un limbaj cu accente simboliste.

Răspunzând unor preocupări pentru plastica esențializată a formei, Ileana expune un ansamblu de statuete nud-eboşă (cat 11; fig. 6), *Fată şezând* (cat. 12) şi *Copii turci* (cat. 13)

[31] H. Blazian, Plastica, în *Adevărul literar şi artistic*, 9 februarie 1930, p. 1.

a căror tipologie aminteşte de ciclurile similare ale lui Dalou, aflate în patrimoniul Musée de la Ville de Paris.

Fig. 4. *Portret de tânăr*, bronz, 1930, *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 10.

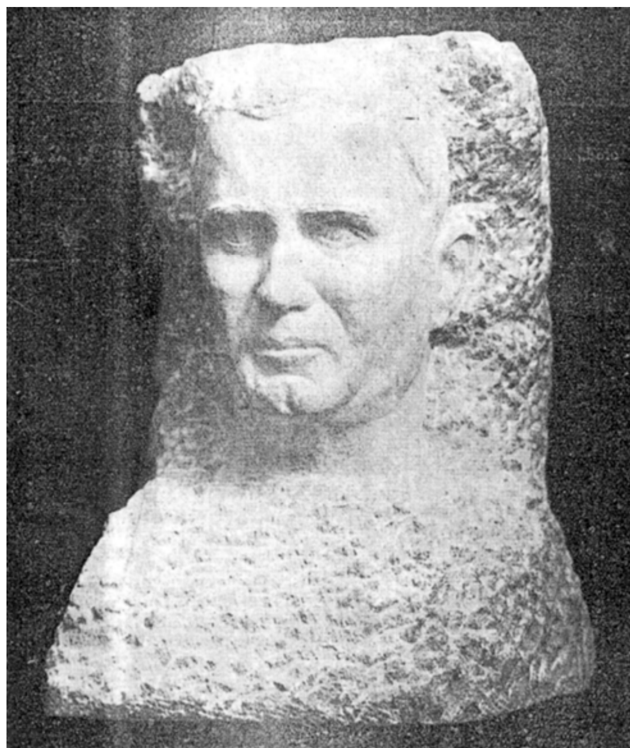

Fig. 5. *Portret de bărbat*, piatră, 1931, *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 11.

Fig. 6. *Nud*, bronz, *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 10.

Lucrările Ilenei, *Cap* (cat. 3) şi *Nud* (cat. 12), bronzuri, sunt remarcate de criticul H. Blazian, care apreciază că *nu sunt opera unui diletant,* ci a unui artist în căutarea unui stil propriu[32]. Acelaşi autor caracterizează sculpturile amintite, în volumul *Plastica anului 1930*: *O egală vigoare formală am găsit în lucrările expuse de prințesa Ileana. Elevă a sculptorului Jalea, şi-a apropriat de la maestrul ei siguranța modelajului, armonioasa echilibrare a maselor şi mlădierea expresivă a liniei*[33].

Aşa cum le putem cunoaşte din reproducerile figurând în *Adevărul literar şi artistic* din 9 februarie 1930 (căci nu am putut identifica în muzee aceste lucrări), statueta reprezentând un nud feminin aşezat (poză amintind de plastica mică a lui Jules Dalou amintită anterior) şi *Capul de fetiță* pot fi înscrise în linia clasicismului modern. Spiritul de observație în cazul portretului şi expresivitatea volumetriei în cazul nudului nu par însă a conferi acestor lucrări vigoarea marilor opere.

Informații prețioase ce completează cronicile lui H. Blazian ne furnizează Regina Maria în jurnalul său, la 13 ianuarie 1930. Regina emite judecăți echilibrate de valoare referitoare la sculpturile fiicei sale, se referă la tehnici şi materiale (bronz şi piatră) şi reține aprecierea lui Jalea privitor la calitatea lucrărilor:

For a pleasent change went with Ileana to Jalea to see the busts she is preparing for her exhibition which are cast in bronze and perfectly „patiné" or carved in stone. She can indeed be proud, she has done really good things and exceadingly honourable, for one so young. Afterwards she confessed to me that Jalea who is proud of her, would perhaps be a little horrified if he knew how quickly & easy she had produced what she had done[34].

---

[32] *Ibidem*, p. 1.

[33] H. Blazian, *Plastica anului 1930*, [Bucureşti], 1931, p. 4 şi il. p. 5

[34] ANIC, Fond Regina Maria, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.

Prezența Prințesei moștenitoare Maria în expozițiile *Tinerimii Artistice*, anterior amintite, avusese o cu totul altă rezonanță în societate, mobilizând artiştii şi colecționarii. Spre deosebire de acest caz, participarea Ilenei – peste un sfert de secol – între elevele lui Steriadi şi Jalea la manifestarea din 1930, avea loc într-un context artistic diferit, într-un moment în care şcoala românească îşi dobândise o personalitate, nemaiavând neapărat nevoie de un suport regal. Principesa Maria expusese acuarelă, alături de tineri artişti aflați la începuturile carierei, în timp ce Ileana expunea sculpturi într-un grup de eleve pictorițe în formare.

Cea de a doua şi ultima expoziție la care participă Domnița Ileana, devenită între timp arhiducesă de Austria, are loc în foaierul teatrului Maria Ventura, în ianuarie 1932. Cele două sculpturi ale domniței (cat. 8, 9) sunt prezentate în vecinătatea picturilor surorii sale Elisabeta, regina Greciei. Este vorba despre două portrete feminine, un *Cap de fată*, poate un autoportret[35] (fig. 7) şi *M-elle de Lantillon* (fig. 8), efigii realiste, expresive, în care interesul sculptoriței pentru psihologia proprie fiecărui personaj este evident.

Cap de tânără fată, sculptură de A. S. I. Arhiducesa Ileana

Fig. 7. *Cap de tânără fată (Autportret?)*, bronz, 1932, *Ilustrațiunea Română,* 20 ianuarie 1932, p. 3.

Şedințele de sculptură de la Bucureşti le continuă vara pe Coasta de Argint la Balcic. Aici s-a născut după toate probabilitățile statuia *Fecioarei Maria protectoarea mărilor* (cat.11; fig. 9) pe care o atribuim Domniței Ileana[36]. Presupunem că lucrarea a fost realizată

[35] În revista *Ilustrațiunea Română*, 20 ianuarie 1932, lucrarea este intitulată *Cap de tânără fată.* În inventarele MNAR figurează sub titlul *Autoportret.*

[36] Această opinie este susținută de doamnele Mioara Goilav, Ala Jalea Popa (comunicări verbale 2010).

către 1933 la solicitarea mamei sale, ca o încununare a edificării vilei regale *Tenha Yuvah* (*Cuibul liniştit*). Statuia Fecioarei Maria ca protectoare a mărilor era o dovadă a ataşamentului pe care domnița îl avea pentru Balcic[37].

Fig. 8. *M-elle de Lantillon*, bronz, 1932, *Ilustrațiunea Română,* 20 ianuarie 1932, p. 3.

Credem că limbajul modern, simplificat al formelor, accentele decorative în tratarea veşmântului şi a valurilor pot fi corelate cu interesul epocii pentru bizantinismul în sculptură, tendință prezentă la Oscar Spaethe (1904), Dimitrie Paciurea (1912)[38], la noi, sau la croatul Ivan Mestrovici ori la Paul Landowski, profesorul lui Jalea la Paris, către 1915-1916. Poate nu întâmplător statuia de la Balcic, realizată către 1933, era tot o comandă a Reginei Maria, precum fusese lucrarea *Sfântă bizantină* a lui Spaethe comentată de Adriana Şotropa (2009).

Acelaşi limbaj mai poate fi corelat cu frescele neoromâneşti ale Olgăi Greceanu, contemporana Domniței Ileana şi teoreticiana specificului național în pictură[39].

În intervalul care urmează (1934-1937), Domnița Ileana se află în Austria la castelul Sonnberg. Interesul său pentru sculptură nu va fi abandonat, deşi timpul cerut de îndatoririle ce decurgeau din statutul de soție/arhiducesă îi limitează şedințele de lucru:

[…] *găseam timp şi pentru grădinărit, pictură şi sculptură, care îmi plăceau foarte mult*[40].

---

[37] *Ea iubeşte locul mai mult decât se aştepta*. [...] *Balcicul va deveni cel mai aprig rival al Branului*, scrie Regina Maria în 1926, vezi Regina Maria a României, *Însemnări* ..., 2010, p. 115.

[38] Şotropa, *op. cit*., p. 113-115, cu ilustrații.

[39] Greceanu, *op. cit*.

[40] Ileana Principesă de România, *op. cit.*, p. 49.

Fig. 9. *Fecioara Maria protectoarea mărilor*, calcar de Dobrogea, către 1933, foto Ruxanda Beldiman.

Din aceeaşi perioadă (1935) datează portretul primului său copil, *Arhiducele Ştefan* (cat. 10; fig. 10), în chipul căruia citim constanta preocupare a sculptoriței pentru viața interioară a modelelor sale. Lucrarea denotă şi o mai mare libertate de expresie în modelarea volumelor.

Preocupările artistice se orientează şi spre un domeniu conex cu sculptura, cel al decorației de arhitectură:

Am vrut să transform încăperea situată cel mai sus în turn, într-o capelă, şi în această idee am făcut proiecte pentru aplicațiile de piatră la cele opt ferestre. Pentru fiecare fereastră am desenat o floare diferită, în ochiul de geam din mijloc: iris, trandafir, crin, toporaşi, lalea, ciulin, zambilă şi nufăr. Am ajuns chiar să tai în lemn modele cu fierăstrăul cel mic al lui Anton, la el în atelier, apoi le-am dus la un lucrător în piatră pe care îl ştiam la Balcic, iar el le-a sculptat în piatră [...]. *Țineam mult la cele opt piese. Am lucrat la ele cu migală şi devotament, fericită fiind când mă gândeam la ce vor folosi şi am simțit ceea ce rareori putem simți în legătură cu munca pe care o facem: că am făcut-o bine*[41].

---

[41] Aceste intervenții erau gândite pentru castelul de la Sonnberg reşedința austriacă a arhiducesei. *Ibidem*, p. 49-50.

Fig. 10. *Portretul Arhiducelui Ştefan*, bronz, 1935,
col. Maria Magdalena Holzhausen, se află expus în Castelul Bran; foto Nicoleta Petcu.

Fig. 11. Detaliu semnătură, 1935, foto Nicoleta Petcu.

ILUSTRAȚIE DE CARTE

Interesul pentru desen a fost remarcat la Principesa Ileana către 1917 si este posibil ca spre mijlocul anilor ’20 să fi început lecțiile particulare cu Jean Al. Steriadi, considerat în epocă drept un desenator de marcă.

Regina Maria a scris şi publicat mai multe cărţi de poveşti şi memorialistică a căror ilustraţie a fost realizată în mai multe rânduri de către fiica sa Elisabeta, regină a Greciei[42]. După ştiinţa mea, nu se cunoaşte nici o colaborare de acest gen între Regina Maria şi fiica sa Ileana.

Desenul va rămâne pentru Principesa Ileana o preocupare constantă, acompaniând-o pe tot restul vieţii. Capitolele din cartea sa de memorii *I live again* (*Trăiesc din nou)* publicate în 1952, în Statele Unite, sunt ilustrate cu desene acuarelate. Temele preferate sunt imagini identitare româneşti, monumente istorice (castelele Bran, Peleş, Biserica Neagră, Mănăstirea Horezu, Muzeul Simu etc.), peisaje de munte, ţărani în costume naţionale, troiţe etc. E vorba de un desen de amator, dovedind o constantă preocupare pentru problema proporţiilor şi pentru siguranţa liniei. Viziunea sculpturală din desene conferă personalitate acestor creaţii.

Prin preocupările sale de creaţie, schimbând idei cu artişti ca Jalea sau Steriadi, Domniţa Ileana s-a racordat la problematica vieţii artistice româneşti interbelice, s-a arătat sensibilă la limbajul artistic contemporan, la specificul naţional în artă şi s-a alăturat mişcării artistice feminine.

Aduc mulţumiri Muzeului Naţional de Artă a României, Muzeului Naţional Bran, doamnelor Mioara Goilav, Ala Jalea-Popa, Zoe Pop, Nicoleta Petcu, Carmen Tănăsoiu şi domnilor Radu Dimăncescu, Alin Dimăncescu, Mircea Hortopan şi Narcis Dorin Ion.

[42] Vezi *The country that I love, An exile's memories* by Marie Queen of Romania, illustrated by Queen Elisabeth of Greece, Duckworth, London [1925].

Anexe:
Catalogul sculpturilor Domniței Ileana*

Medalii şi plachete

1. *Medalia comemorativă Regele Ferdinand*, 1927
Alamă, diam. 48 mm.
Semnat, datat la baza gâtului: Ileana, 1927
Inscripție: avers: dispusă circular: FERDINAND · I · REGE · AL · ROMÂNIEI 1914-1927
Revers: sus: 1914, jos 1927, central monograma Regelui Ferdinand F dispusă în formă de cruce
Muzeul Național de Istorie a României (MNIR); colecție particulară Bucureşti.

2. *Placheta Balcic-Cavarna,* 1927
Alamă
Semnat, datat dr. jos: ILEANA/1927.
Inscripție: sus, paralel cu latura superioară: BALCIC-CAVARNA; stg. pe verticală: IVAENEME, pe orizontală: ÎN TIMP/DE SOARE/ŞI DE /FURTUNĂ; dr. pe orizontală: LEALI/ ŞI /PRIETENI, verticală: 13 SEP. 1927; stg. jos: STIHI; dr. jos: ARTA.
MNIR.
Bibliografie: Radu Mihai Dimăncescu: http://balcic-si-bran.blogspot.com.
Observații: inscripțiile fac referire la data şi ruta (Balcic-Cavarna), la inițialele participanților (I=Ileana, V=Vera Asker) şi la numele celor două vapoare implicate: Arta şi canoniera Stihi. Silueta Ispravei este insotiță de motto-ul: "In timp de soare si de furtuna – Leali si prieteni". Fiecare participant la tragicul eveniment a primit un exemplar.
Colecție particulară, Bucureşti.

2a. Placheta *Maria protectoarea mărilor* (1929)
Alamă.
Semnat datat: ILEANA /MCCCDXXIX (1929); verso: ILEANA
Inscripție: dr. sus ILEANA/MCCCDXXIX; stg. jos: DEI MATER STELLA MARES /ORA PRO NOBIS
Verso: stg. sus: NĂDEJDE PENTRU CEI ÎN PREAJMA VIEȚII / APĂ VIE PENTRU CEI ÎNSETAȚI / ODIHNĂ PENTRU CEI OSTENIȚI / PACE PENTRU CEI SBUCIUMAȚI
Colecție particulară, Bucureşti.

Portrete

3.*Cap*, 1930
Bronz.
Expoziții: Sala Ileana, Cartea Românească, februarie 1930.
Bibliografie: H. Blazian, Plastica, în *Adevărul Literar şi Artistic,* 9 februarie 1930 (cu ilustrație); *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 10 (sunt reproduse două imagini ale acestei lucrări, luate din unghiuri diferite; printr-o confuzie fiecare imagine are alt titlu); H. Blazian, *Plastica anului 1930*, Atelierele Adevărul S.A., [Bucureşti], 1931, p. 4 şi il. p. 5.
Sursă: ANIC, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.
Observații: lucrare nelocalizată.

4. *Portret de tânăr*, 1930
Bronz.
Expoziții: Sala Ileana, Cartea Românească, februarie 1930.
Bibliografie: *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 10 (cu ilustrație).
Sursă: ANIC, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.
Observații: lucrare nelocalizată.

5. *Portret de bărbat*, 1930
Piatră.
Expoziții: Sala Ileana, Cartea Românească, februarie 1930
Bibliografie: *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 11 (cu ilustrație)
Sursă: ANIC, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.
Observații: lucrare nelocalizată

6. *Cap de tânără fată (Autportret?)*, 1932
Bronz.
Semnat datat, lateral dreapta jos, pe tăietura umărului: Ileana / 1932
Expoziții: Sala Teatrului Maria Ventura, 1932
Bibliografie: *Ilustrațiunea Română*, 20 ianuarie 1932, p. 3 (ilustrație)
Observații: În inventarele Galeriei Naționale, MNAR lucrarea figurează cu titlul *Autoportret*.
MNAR, Galeria Națională, inv. 28 doc 63182.

7. *M-elle de Lantillon*, 1932
Piatră
Expoziții: Sala Teatrului Maria Ventura, 1932.
Bibliografie: *Ilustrațiunea Română,* 20 ianuarie 1932, p. 3 (cu ilustrație).
Observații: lucrare nelocalizată.

8. *Portretul Arhiducelui Ştefan,* 1935
Semnat, datat la baza gâtului: Ileana 1935
Bronz.
Colecția Maria Magdalena Holzhausen, Castelul Bran.

Figură simbolică

9. *Fecioara Maria protectoarea mărilor*, către 1933
Calcar de Dobrogea.
Nesemnat.
Amplasament: Vila *Tenha Yuvah,* a Reginei Maria, Balcic, Bulgaria. Statuia se află la intersecția fațadelor de nord şi est.

Nuduri

10. *Nud*, 1930
Bronz.
Expoziții: Sala Ileana, Cartea Românească, februarie 1930.
Bibliografie: H. Blazian, Plastica, în *Adevărul Literar şi Artistic,* 9 februarie 1930 (cu ilustrație); H. Blazian, *Plastica anului 1930*, Atelierele Adevărul S.A., [Bucureşti], 1931, p. 4 şi il. p. 5.

Sursă: ANIC, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.
Observații: lucrare nelocalizată.

11. *Nud*
Bronz.
Expoziții: Sala Ileana, Cartea Românească, februarie 1930.
Bibliografie: *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 10 (cu ilustrație).
Sursă: ANIC, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.
Observații: lucrare nelocalizată.

Sculptură mică

12. *Copii turci*
Bronz.
Expoziții: Sala Ileana, Cartea Românească, februarie 1930.
Bibliografie: *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 10 (cu ilustrație).
Sursă: ANIC, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.
Observații: lucrare nelocalizată.

13. *Fată şezând*
Bronz.
Expoziții: Sala Ileana, Cartea Românească, februarie 1930.
Bibliografie: *Ilustrațiunea Română*, 20 februarie 1930, p. 10-11 (cu ilustrație).
Sursă: ANIC, *Jurnalul Reginei Maria*, manuscris, dos. III 173, rola 482, p. 123.
Observații: lucrare nelocalizată.

*Catalogul de față ilustrează stadiul actual al cercetării.

Ilustrația de carte

Ileana of Romania, *I live again*, Rinehart & Company, New York 1952 (29 de ilustrații). Aceleaşi ilustrații apar şi în a doua ediție: Ileana Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*. Traducere din engleză de Agra Baroti-Gheorghe. Prefață de Al. Paleologu, Ed. Humanitas, 2010